

'Nederland kan zich geen agriculturele industrie meer veroorloven'

[Religie en Filosofie](#)

Peter Henk Steenhuis– 21:38, 22 november 2017

Twee op de drie mestverwerkers in Oost-Brabant en Noord-Limburg zijn beboet of worden verdacht van mestfraude. © colourbox **Interview**

Niet een paar, maar heel veel boeren ontduiken (mest)regels van de overheid. Dat zit in de genen van boeren, denkt René ten Bos.

"Een cultuurkwestie", noemde minister Schouten de mestfraude die onlangs aan het licht kwam. Eerder deze maand kwam het bericht naar buiten dat twee op de drie mestverwerkers in Oost-Brabant en Noord-Limburg [ooit zijn beboet voor of worden verdacht van mestfraude](#).

"Ik heb niets tegen de individuele boer", zegt Denker des Vaderlands, René ten Bos, "maar de minister heeft gelijk: de nu ontdekte fraude van de boeren past in een lange traditie: het zit in de genen van boeren om van hogerhand opgelegde maatregelen niet te willen uitvoeren, of er minachting voor te hebben of om ze te willen omzeilen. Het gaat bij het ontduiken van mestmaatregelen niet om een paar boerenbedrijven die een uitzondering vormen op een gezagsgetrouwe meerderheid. Dit ontduikgedrag is endemisch."

Om uit te leggen hoe dat kan, gebruikt Ten Bos het woord 'agrilogistiek'. "Ik heb van de Britse filosoof Timothy Morton geleerd dat agrilogistiek een denkwijze en een manier van omgaan met de aarde is die we aan de Mesopotamiërs te danken hebben."

Denker des Vaderlands René ten Bos © Merlijn Doomernik

Ten Bos: "De Mesopotamiërs ontdekten dat een planmatige, perfect logische manier van omgaan met de ruimte allerlei voordelen opleverde. Zij hebben de bossen gekapt, zijn met ploegscharen landbouw gaan bedrijven.

"Je zou de stoommachine kunnen zien als de voortzetting van de ploeg. Natuurlijk is de stoommachine belangrijk geweest, maar de essentie is dat de Mesopotamiërs machines uitvonden. Zonder die machines is er geen agricultuur."

De Mesopotamiërs ontdekten de ploegschaar, maar hoe veranderde onze verhouding tot het land daardoor?

"Boeren ontdekten vrij snel dat je alleen goed geld kunt verdienen als je je specialiseert: alleen één bepaalde groente, alleen varkens. Sindsdien is kwantiteit de maatstaf en niet meer kwaliteit. Hoe meer voedsel hoe beter, hoe meer mensen hoe beter, hoe meer dieren hoe beter. De planeet werd in dit denken beschouwd als iets neutraals, onkwetsbaars, ongenaakbaars. Je ziet dit ook terugkomen in het denken van een dichter als H.H. ter Balkt: de ploegscharen zijn de dolken die de aarde in haar zij steken. Agrilogistiek is een permanent pleidooi voor wat je *planet scarfing* zou kunnen noemen."

Met als gevolg?

"Een enorme acceleratie van de agrilogistiek. Nederland is daarvan een tekenend voorbeeld: wij zijn wereldwijd een van de grootste exporteurs op agrilogistiek gebied. We denken dat we in een zeer dicht bewoond land wonen, maar dat komt vooral doordat we maar een klein gedeelte van dit land kunnen bewonen. Het grootste deel is agricultureel industrielandchap. Wereldwijd zijn de getallen indrukwekkend. Kijk naar de biomassa van de gewervelde diersoorten: 3 procent wordt ingenomen door wilde dieren, 32 procent door menselijke dieren en 65 procent door vee om die mensen te voeden. Dan heb ik het nog niet eens over pluimvee en visserij, maar alleen over het inzetten van zoogdieren om de mens te voeden. Dit betekent specialiseren: er ontstaat één levensvorm die erg gedijt bij de dood van allerlei andere levensvormen."

Hoe heeft de filosofie hierop gereageerd?

"Grofweg bestaan er in de filosofie twee houdingen ten opzichte van de agricultuur: verheerlijking en minachting. Bij denkers als Heidegger of Claude Levi Strauss kom je verheerlijking van het landelijke tegen, van het cultuurlandschap dat ook door de boeren is aangelegd. Daar staat een lange geschiedenis van urbane minachting tegenover. Aristoteles noemde de mens een *zoön politikon*, daarmee stelde hij niet alleen dat de mens een politiek dier is, maar ook een stadsdier: buiten de

stedelijke gemeenschap gebeurt er niets. Karl Marx ging nog veel verder: hij noemde boeren armzalige troglodieten, holbewoners, van wie je niet echt een revolutie kunt verwachten. De revolutie is een urbane aangelegenheid, niet een rurale."

In uw boek 'Dwalen in het antropoceen' schrijft u: "Als de mensen op het platteland steeds te horen krijgen dat ze hun waffel moeten houden of, zoals in Turkije, dat ze braaf tot Allah moeten bidden en geiten moeten blijven neuken, dan leidt dat vroeg of laat tot hommeles." Die hommeles, zou dat ook het verzet kunnen verklaren tegen maatregelen die de stedelijke overheid oplegt?

"Op de achtergrond speelt hier zeker een conflict tussen stad en platteland - zoals ook bij de zwarte pietendiscussie of de Balkanoorlog. Dat conflict zal de komende tijd verscherpen. Sinds een paar jaar wonen er meer mensen in steden dan op het platteland. Grote vraag is hoe dat platteland die steden zal gaan voeden. Dat is een nationale vraag en een internationale."

Eerst Nederland.

"Boeren vormen een van de grootste industrieën in dit land, niet wat omzet betreft, maar wel wat betreft aanspraak op beschikbaar areaal. Dat kan Nederland zich niet meer veroorloven. Het aantal intensieve veehouderijen zal verder afnemen. Je ziet al dat boeren strategisch diversifiëren, er ontstaan zorgboerderijen, kampeerboerderijen, boeren worden betrokken bij faunabeheer.

"In Spanje vindt op grote schaal *rewilding* plaats: waar vroeger vee liep worden opnieuw wilde dieren geïntroduceerd. Ook dat kan in Nederland plaatsvinden. Paradoxaal is wel dat uit angst voor voedselschaarste de macht van de boer weer zal toenemen naarmate hun aantal afneemt."

En internationaal?

"Internationale welvaartsverdeling wordt een van de grote issues van de komende jaren. Als we nadenken over globale welvaart moeten we meer aandacht schenken aan boeren van elders, aan Afrikaanse boeren bijvoorbeeld. Dat is misschien geen goed nieuws voor de boeren hier, maar er is een ijzeren wet in het kapitalisme: als de mensen hun producten niet kunnen laten circuleren, dan gaan ze zelf circuleren.

"Als Afrikaanse boeren hun kamelenkaas niet mogen exploiteren naar Europa dan zullen ze vroeg of laat zelf komen. Niet als boer, maar als vluchteling."